

Het leven van een groot man,

BETSY ∞

door

Nijkerk — G. F. Callenbach

HET LEVEN VAN EEN GROOT MAN

DOOR

B E T S Y

Met teekeningen van J. H. ISINGS Jr.

TWEEDE, OPNIEUW BEWERKTE, DRUK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

I.

Een groot man! Dat is: een man van groote daden. En misschien denk je daarbij wel 't eerst aan Piet Hein, wiens kleine naam en groote daden al zoo dikwijls door je bezongen zijn. Of mogelijk liever nog aan onzen Michiel Adriaansz. de Ruijter, den dapperen zeeheld, die het zoo ver gebracht heeft in de wereld, en met wiens moed en beleid onze Engelsche naburen o.a. zoo duchtig kennis hebben gemaakt.

Jongen ja, die De Ruijter verdient wel een eereplaats onder de groote mannen! Toch is het niet over *hem* dat ik hier spreken ga, want zeker is *zijn* geschiedenis al den lezers reeds goed bekend. Liever wil ik daarom iets vertellen van een man, dien je niet zoo dikwijls hebt hooren noemen, maar die toch niet minder groot was dan onze Admiraal, en die óók heldendaden heeft verricht, hoewel op gansch ander gebied.

De een was een man van den krijg, de ander een gezant des vredes. En ik weet al niet wat moeilijker is, en waar je meer verstand toe noodig

hebt, om oorlog te voeren of den vrede te bewaren.

Gelijk alle nakomelingen van Adam en Eva is ook deze groote man kind geweest. Wij zullen dus maar beginnen bij het begin, en dat is, dat hij den 31sten Augustus 1740, dus juist honderd tachtig jaar geleden, te Straatsburg geboren werd; dat hij Johan Frederik gedoopt werd, en dat zijn familienaam Oberlin was.

Zijn vader, Johan George Oberlin, professor aan het gymnasium te Straatsburg, was een godvruchtig, vroolijk, opgeruimd man, en zijn moeder eene allerliefste, zachte, verstandige vrouw. Beiden wijdden zich met hart en ziel aan het welzijn van hun kinderen. Ze hadden er negen in het geheel, zeven jongens en twee meisjes, die zij in den vollen zin des woords opvoedden in de vreeze des Heeren, en door wie zij wederkeerig om 't zeerst werden geëerd en geliefd.

Zooveel hoofden, zooveel zinnen, zegt het spreekwoord; maar bij de familie Oberlin schijnt dit niet het geval te zijn geweest. Een geest van onderlinge liefde en vrede heerschte er in het groote gezin. De een deed er zijn best om den ander genoeg te geven; en waar het zóó gaat, gaat het goed; want waar liefde woont, gebiedt de Heer den zegen, zegt ons Psalmboek.

't Is voor ouders een verdrietig ding, als kinderen zich zoo herhaaldelijk hetzelfde laten zeggen, eer ze gehoorzamen; en als zij het dan eindelijk doen, het dikwijls nog gepaard gaat met een zuur, on-

tevreden gezicht. Gelukkig had vader Oberlin daarover geen klagen. Op zekeren dag, juist toen hij met zijn gezin aan tafel zat, kwam er een buurman binnen, die ook bij ervaring wist wat ongehoorzame jongetjes zijn.

„Ach, mijn waarde heer, wat beklaag ik u,” sprak de bezoeker lachend, toen hij het troepje zoo eens overzag.

„Hoezoo?” was de verwonderde vraag.

„Wel, omdat ge daar zeven wilde jongens hebt zitten, wier guitige kijkers fonkelen van leven. Ik heb er maar twee, maar ik kan u zeggen, dat ik soms geen raad met ze weet, zoo ongehoorzaam als ze zijn.”

„O,” zei de vader, „de mijne zijn zoo niet. — Nietwaar, jongens, jelui weet allemaal dat je gehoorzamen moet, en jelui doet het graag?”

„Ja, Vader! Ja, Vadertje!” riepen nu zeven stemmen door elkaar; en de vader ging voort:

„Kijk, mijn goede vriend, als op ditzelfde oogenblik de dood hier binnentrad om mij een van mijn negen kinderen te ontnemen, ik zou tot hem zeggen,” — hier nam hij met de hem eigene levendigheid zijn mutsje van het hoofd, en wierp dat met een krachtigen zwaai tegen de deur, — „ik zou tot hem zeggen: Onbeschaamde, wie heeft je gezegd dat ik er een te veel had?”

Stel je voor, vader Oberlin beklagen omdat hij zooveel kinderen had! De goede man gevoelde zich nergens gelukkiger dan temidden van zijn

troepje! Elken avond verzamelden de ouders hen om zich heen. Dan teekende Vader voor de kleinsten prenten, en voor de grooteren landkaarten, die zij na moesten teekenen, onderwijl Moeder hun iets voorlas uit een mooi boek. Vóór zij naar bed gingen moest de „lieve Mama” met haar welluidende stem altijd nog een of ander lied voor hen zingen; en daarna werden zij in een hartelijk gebed opgedragen aan Hem, die gezegd heeft: *Laat de kinderkens tot Mij komen, en verhindert ze niet, want derzulken is het Koninkrijk Gods.*

Gedurende den zomer was, behalve de Zondag, de Donderdagavond voor het gezin de prettigste van heel de week. Dan ging vader Oberlin met de zijnen naar Schillingheim, waar familie van hem woonde. Daar gespte hij zich dan een oude trommel om het lijf, plaatste zijn zeven jongens als echte soldaten in het gelid, en liet hen naar behooren exerceeren.

Voor al de kleine Frits, zooals onze Johan Frederik genoemd werd, had bijzonder veel schik in dit spel, want hij was een soldaat in zijn hart. Altijd was hij bij de manoeuvres der garnizoenstroepen te vinden, en zoo dikwijls hij zijn kans schoon zag, sloop hij in hun gelederen, en marcheerde dapper mee, tot groot vermaak van de officieren, die het denkbeeldige soldaatje ongestoord zijn gang lieten gaan.

Het kon niet anders of deze gezonde, vrije en tegelijk zoo echt christelijke opvoeding moest op

de kinderen een gezegenden invloed uitoefenen. Dat zien wij aan Frits, die reeds als kleine jongen een diepen indruk had van het geluk, dat er in den dienst des Heeren gelegen is, en daarom herhaaldelijk bad: „Laat Uw knecht Uw woorden hooren. O God, leid mij naar Uw wil!” — In zijn „Herinneringen,” na zijn dood onder zijn papieren gevonden, zegt hij: „Gedurende mijn kindsheid en mijn jeugd heeft het Gode dikwijls behaagd mijn hart te treffen en mij tot Zich te leiden. Hij drong mij, bij mijn herhaalde afwijkingen, met een goedheid en zachtheid, die moeilijk te beschrijven zijn.” Met het goede voorbeeld van zijn ouders voor oogen, was reeds als knaapje zijn zinspreuk: *Wandel voor Gods aangezicht en wees vroom.* En dat heeft hij in de kracht des Heeren tot zijn dood toe gedaan.

Evenals zijn vader had Frits een sterken afkeer van elke onrechtvaardigheid, en bestreed hij die met mannenmoed, waar hij maar kon. Zijn zachtheid en teederheid daarentegen, en het diepgaand medegevoel in het leed van anderen, had hij van zijn moeder geërfd. Van een en ander een paar staaltjes.

Toen Frits, die nu twaalf jaar geworden was, eens over de markt te Straatsburg ging, zag hij een paar baldadige jongens een mand met eieren van het hoofd eener boerin afstooten. De vrouw was wanhopig en stond de aangerichte verwoesting schreiende aan te zien. Ten hoogste verontwaardigd wierp Frits een dreigenden, doorborenden blik op de laaghartige deugnieten en schold ze duchtig uit, terwijl hij de jammerende vrouw zoo goed mogelijk zocht te troosten. Hij begreep echter wel, dat woorden alléén hier niet helpen konden; daarom verzocht hij haar even te wachten, en liep toen gauw naar huis om zijn spaarpot te halen, die op dat oogenblik tamelijk goed voorzien was. Vliegensvlug komt hij terug, ledigt den spaarpot in de schort van de verraste boerin, en maakt zich dan weer weg, zonder haar dank af te wachten.

Op een anderen tijd kwam hij den winkel van een uitdraagster voorbij, en hoorde hij, hoe een arme oude vrouw iets af stond te dingen op den prijs van een rok, dien ze hard noodig scheen te hebben. Ten laatste was het nog maar om twee stuivers te doen, maar de uitdraagster wilde die

niet laten glippen, en het oudje, dat niets meer had om bij te passen, ging treurig heen. Dat vond de medelijdende Frits te hard. Gezwind liep hij naar de uitdraagster toe, stopte haar de ontbrekende stuivers in de hand, en zei zacht: „Roep die arme vrouw nu maar terug en laat haar den rok.” De koopvrouw deed het, doch niet zonder hem daarbij te verklappen; en toen het verheugde moedertje daarop naar haar kleinen weldoener zocht, was deze reeds uit het gezicht.

Eens werd een kreupele bedelaar, die een aalmoes aangenomen had, door een politieagent op straat mishandeld. Frits ziet dit, en zijn edel jongenshart komt er geheel tegen op. Zonder te bedenken hoe klein en zwak hij is, vergeleken bij dien grooten, sterken agent, werpt hij zich tusschen dezen en den bedelaar in, en verwijt hem met scherpe woorden zijn wreedheid. De agent wordt boos en pakt den kleinen, heldhaftigen scheidsrechter bij zijn kraag; maar de bureu, die den knaap allen kennen en veel van hem houden, schieten haastig toe, en noodzaken den agent hem los te laten. Een paar dagen later kwam Frits dienzelfden agent tegen in een nauw straatje. Zooals te begrijpen is, gevoelde hij zich de eerste oogenblikken niet bijzonder op zijn gemak, en dacht hij er over om maar om te keeren. „Maar neen,” bemoedigde hij zichzelf, „ik heb een armen man geholpen, en dus niets kwaads gedaan. God is bij mij; Hij zal me beschermen.” En moedig gaat hij den agent voorbij,

die hem lachend aanziet, zonder hem iets te doen.

Maar kon Frits geen onrecht dulden, en sprong hij steeds met grooten ijver voor anderen in de

bres, met even groote zachtmoedigheid wist hij een belediging te verdragen, wanneer die hem zelf gold.

Zoo gebeurde het eens dat een onbeschofte jongen hem zijn hoed van het hoofd sloeg, en hem op

den koop toe nog eenige scheldnamen toeriep. De bewoners van die straat, welker lieveling Frits was, toonden zich terstond bereid deze belediging te straffen, indien hij het verlangde. Maar ons vriendje dacht aan het goddelijk bevel: „Wreekt uzelf niet,” en aan het voorbeeld van den Heiland, die, als Hij gescholden werd, niet weder schold. Hij wilde dan ook volstrekt niet dat men den jongen het minste leed zou doen, maar ging bedaard zijn hoed oprapen, en zette ze zonder een woord van verwijt weer op. De ander, die stellig verwacht had, dat Frits zou opstuiven, schaamde zich nu toch wel wat; en toen hij hem later weer eens ontmoette, liep hij hem stil voorbij met neergeslagen oogen.

Tot zijn vijftiende jaar bezocht Frits Oberlin het gymnasium. Hij was een ijverig leerling, maar niettemin liet zijn zwak geheugen hem dikwijls in den steek als hij taalregels of moeilijke namen te onthouden had. Dit was oorzaak dat hij minder snelle vorderingen maakte dan hij wel wenschte. En wat deed hij nu? Hij wist bij ervaring dat hij 's morgens vroeg het gemakkelijkst leeren kon; en nu verborg hij houtspaanders in zijn bed, wat natuurlijk geen lekker slapen is, in de hoop zodoende heel vroeg wakker te zullen worden.

Het bleek een probaat middel. De harde, steke-
lige spaanders stoorden hem werkelijk in zijn slaap, en jaagden hem reeds voor dag en dauw het bed uit.

Die moed, zichzelf, waar het noodig was, te verloochenen, bleef hem zijn gansche leven bij.

Zoo hield hij als man veel van een snuifje; maar toen hij bemerkte dat hij er een àl te groot liefhebber van werd, nam hij een kort besluit. „Wat, jij snuifdoos!” zei hij; „zou jij *mij* de wet willen stellen? Ik zal je toonen, wie van ons beiden gehoorzamen moet. Marsch, achter 't slot!” En zonder uitstel sloot hij zijn doos in de kast, en wel met opzet in een kast, die zich beneden in de eetkamer bevond. Wilde hij nu in het vervolg weer een snuifje nemen, dan moest hij daarvoor telkens de moeite doen, om van zijn studeerkamer naar beneden te gaan; wat natuurlijk niet dikwijls gebeurde.

Hoewel Frits, zooals gezegd, groote voorliefde had voor den militairen stand, gevoelde hij toch geen roeping, die loopbaan te kiezen, of het moest zijn dat de Heer hem die kennelijk aanwees. Wanneer b.v. een weduwe in haar zoon haar eenigen steun zich ontnomen zou zien, dan wilde hij, zei hij, gaarne voor dezen het geweer dragen en hem zodoende aan zijn moeder teruggeven.

Maar de Heer had zijn jeugdigen dienstknecht voor iets anders bestemd, en hem de begeerte in het hart gelegd om predikant te worden.

Hij werd dus student aan de hoogeschool te Straatsburg, waar hij, behalve de godgeleerdheid, nog verscheidené andere wetenschappen, o. a. geschiedenis, wis- en natuurkunde bestudeerde. Maar het dagelijksch onderzoek van den Bijbel bleef hem bij dat alles hoofdzaak; „want,” zei hij, „evenals het brood met al onze spijzen tot aan het einde

van ons aardsche leven samengaat, zoo moet ook de studie van de H. Schrift met al onze overige studiën samengaan. Deze moet ons aan het einde van onze aardsche loopbaan brengen. Laat ons den Heer, die haar Schrijver is, smeecken, ons haar waren zin te doen verstaan, en te geven dat wij vast in Zijn Woord geworteld worden."

Na vijf jaar, dus op zijn twintigste jaar, had Oberlin zijn academische studiën volbracht; maar het duurde nog verscheidene jaren eer hij als predikant aangesteld werd. Het was omstreeks dien tijd dat hij een schriftelijk verbond maakte met God, waarin hij zich met ziel en lichaam plechtig den Heere wijdde.

„Heilig God!” zoo zegt hij, na eerst met diepen ootmoed zijn zonden beleden en vurig om vergeving gesmeekt te hebben, „heden geef ik mij op het plechtigst aan U over. Hoort, gij hemelen! Neem het ter ooren, gij aarde! Heden belijd ik, dat de Heer mijn God is. Verneem mijn woorden, o God! en schrijf in Uw boek, dat ik voortaan geheel en al de Uwe wil zijn. In den Naam van den Heere der heirscharen zweer ik heden alle andere heeren af, die vroeger over mij hebben geheerscht; de vermaken der wereld, waaraan ik mij had overgegeven; de begeerlijkheden des vleesches, die in mij lagen. Ik zweer al het vergankelijke af, opdat mijn God mij Alles zij. U wijd ik alles wat ik ben en heb; de krachten van mijn ziel, de leden van mijn lichaam, mijn vermogen, mijn tijd. Help Gij

zelf, o barmhartige Vader, dat ik alles tot Uw eer aanwende en tot gehoorzaamheid aan Uw bevelen gebruike. U toe te behooren zal mijn ootmoedig, vurig verlangen in alle eeuwigheid zijn. Draagt Gij mij op in dit leven anderen tot U te brengen, geef mij dan den moed en de kracht, U vrij en open te belijden. Schenk mij de genade, dat ik niet alleen mijzelf aan Uw dienst wijde, maar ook mijn broeders bewege datzelfde te doen. Aan Uw leiding geef ik over mijn persoon, en alles wat mij toebehoort. . . . Wasch mij in het dierbaar bloed Uws Zoons; heilig mij door Zijn Geest; maak mij steeds meer Zijn beeld gelijkvormig."

Aan het einde zegt hij: „Mijn en mijner vaderen God, ik smEEK U ootmoedig, daar Gij weet welk een bedrieglijk ding het menschelijk hart is, verleen mij de genade, met alle oprechtheid des harten dit verbond te sluiten en te bewaren." En tot slot: „De Naam des Heeren zij mij tot een eeuwige getuigenis, dat ik deze gelofte onderteekend heb met den vasten, oprechten wil haar te houden." —

Zoo sprak de twintigjarige jongeling, juist op een leeftijd dus, waarin zoovelen zich aan de zonde overgeven en hun genot in de wereld zoeken. —

Wijl Oberlin nog geen plaats als predikant had, bleef hij voorloopig in de ouderlijke woning, waar hij een groot gedeelte van zijn tijd besteedde met het geven van lessen. Al zijn leerlingen hielden veel van hem; en daar hij uitstekend onderwijs gaf, kwamen er hoe langer hoe meer bij, zoowel

uit den hooger en als uit den minder gegoeden stand. Hij kreeg het daardoor verschrikkelijk druk; maar nooit was hij te bewegen om een kind, dat minder betaalde, op te geven voor een dat meer betalen kon.

Na verloop van twee jaren werd hij huisonderwijzer bij den beroemden dokter Ziegenhagen, een man die heel knap in zijn vak en daarbij een oprecht Christen was. En hierin doet zich weer de liefderijke leiding des Heeren zien, want de goede dokter vond er een genoeg in, hem in zijn vak

te onderrichten. En zoo was Oberlin in de gelegenheid de noodige genees- en heilkundige kennis op te doen, die hem later in zijn gemeente zoozeer te pas is gekomen.

Hij bleef daar twee jaar; toen verliet hij het gezin van den dokter, die hem een waar vriend geworden was, en dit steeds gebleven is.

Hij ging nu niet meer bij zijn ouders wonen, maar afzonderlijk, op een eigen gehuurd kamertje. Maar hij deed niet als de verloren zoon, die het ouderlijk huis verliet om het er, buiten het bereik van Vaders oog, eens lekkertjes van te nemen. Neen, vriend Oberlin legde het heel wat zuiniger aan. Hij ging 's middags bij zijn ouders eten, maar het gebeurde dikwijls genoeg dat hij zich daarvoor niet eens den tijd gunde. Op zulke dagen proefde hij in het geheel geen middageten en deed hij zijn maal met enkel brood en water. Slapen deed hij ook niet veel; en dat alles om des te meer tijd te hebben tot studie en gebed; want behalve eenige lessen die hij nog gaf, bracht hij hierin zijn dagen door.

In 1766 werd hij beroepen tot veldprediker bij een Fransch regiment.

Dus toch onder de soldaten! Ja, zoo dacht Oberlin tenminste; maar de Heer had het anders beschikt. Geen veld- maar landprediker zou hij worden, en wel op een plaats, — maar neen, hoe die plaats er uitzag en in welken toestand de menschen dáár leefden, laat zich niet met een paar woorden zeggen. Dit dus in een volgend hoofdstuk.

Het Steendal, zoo heette de plaats waar Oberlin zijn eerste en tevens zijn laatste gemeente vond, want — ik zal het maar vast vooruit zeggen — bijna zestig jaren lang is hij daar met den meesten zegen werkzaam geweest.

Steendal, de naam belooft al niet veel goeds. Sommigen meenen dan ook, dat het dien te danken heeft aan zijn steenachtigen grond, hoewel anderen beweren, dat hij ontleend is aan het kasteel Stein (Steen), dat daar in oude tijden gestaan en aan de ridders Von Stein toebehoord had.

Het Steendal heeft een omtrek van zes uren, en is gelegen tusschen den Elzas en Lotharingen, ongeveer vijf uren van Straatsburg. Het maakt een deel uit van de helling en westelijke vertakkingen van het Hoog- of Vuurveld, een eenzame bergketen, die door een diep dal van het oostelijk Vogezengebergte gescheiden is.

Ten tijde van Oberlin bestond het Steendal uit twee gemeenten. Eén daarvan was de gemeente Waldbach, waar de predikant woonde, en waaronder nog vier andere dorpjes behoorden, die gezamenlijk drie kerken hadden, waar 's Zondags om beurten gepreekt werd.

Het klimaat is er ruw en koud. In September of October begint het er al te winteren, terwijl de sneeuw er gewoonlijk pas in Mei of Juni smelt.

De grond is er heel onvruchtbaar, vooral in de hooger gelegen streken. Men had daar dan ook tot spreekwoord: „Wat een man in een langen morgen afmaait, kan een vrouw in haar schort naar huis dragen.” — In Oberlins kindsheid was van het geheele Steendal nauwelijks een vierde gedeelte bebouwd, en dan nog wel zoo slecht, dat de tachtig tot honderd gezinnen die er woonden, er op zijn best het noodigste voedsel vonden. Behalve het weinigje aardappelen en graan dat zij oogstten, leefden zij hoofdzakelijk van wilde appelen en peren, waarmee ze ook hun varkens voederden. Kwam de nood aan den man, dan behielpen ze zich maar met wat kruiden of gras in melk gekookt. Het verdere van den grond bestond uit groote dennenbosschen, moerassen en reusachtige rotsblokken; en daartusschen lagen de morsige hutten van de Steendalers, een verwilderd, half uitgehongerd en voor het grootste gedeelte in lompen gekleed volk. Hun taal was een mengelmoes van Fransch en Duitsch, dat noch door de Franschen, noch door de Duitschers verstaan werd. Maar zij hadden daar weinig hinder van, want door gebrek aan verbindingswegen, en een brug over den onstuimigen bergstroom de Breusch, waren zij, vooral gedurende den winter, geheel van de buitenwereld afgesloten.

Zoo leefden de arme Steendalers in de diepste onkunde en zedeloosheid daarheen. Slechts weinigen konden lezen en schrijven, en met den Bijbel waren

ze in het geheel niet bekend. Ze wisten alleen dat het een groot, dik boek was, waarin van God geschreven stond, doch gelezen had niemand het.

„Maar,” zal men vragen, „er waren daar toch kerken. Waren er dan geen leeraars, om de menschen in den godsdienst te onderwijzen?”

Ja, wat zal ik daarvan zeggen. Ze waren er wel, maar meestal zulke, die men nergens anders wilde hebben, of die, tot straf voor een of ander misdrijf, naar het woeste, eenzame Steendal verbannen werden; en van die onwaardige herders leerden de arme Steendalers meer kwaad dan goed.

Zoo verhaalt men van één dezer predikanten, die nog tot de beste behoorde, dat, toen hij door ouderdom en zwakte zijn woning niet meer verlaten en geen kerk meer houden kon, hij zulk een kluzenaarsleven leidde, dat hij niet eens meer wist, welke dag van de week het was. Als bij toeval hoorde hij eens dat het Zondag was; en om nu voortaan beter op de hoogte te blijven, maakte hij een bezem, dien hij recht op tegen den muur zette. 's Maandags maakte hij een tweede, en zette dien er naast; Dinsdags een derde, en zoo verder, tot hij er zeven had, waardoor hij wist dat de week uit was. Op den zevenden dag, Zaterdag dus, nam hij al de bezems weg, en begon dan Zondags weer van één af. — Wat zeg je van zulk een kalender?

Een ander was zulk een groot liefhebber van de jacht, dat, als hij een zieke ging bezoeken en hem onderweg een haas tegenkwam, hij het zieken-

bezoek zoolang uitstelde en naar huis terug liep om zijn geweer te halen, „want,” zei hij, „de haas kan me ontloopen, maar de zieke niet.”

Zóó zag het er toen in het Steendal uit. Maar je moest er nú eens komen, in dat schilderachtige bergland met zijn goede wegen, vruchtbare akkers, steenen huizen en mooie tuinen vol vruchtboomen! Je zou het amper gelooven, dat dit het woeste Steendal was, waar je van gelezen had, en dat die nette, vriendelijke bevolking het nakroost was van die halve wilden.

Het *is* ook haast niet te gelooven. De verandering, die dáár heeft plaats gehad, is in één woord wonderlijk. Maar we weten, dat voor den Heer niets *te* wonderlijk is. Hij, die uit de duisternis het licht kan scheppen, en van de woeste, ledige aarde zulk een heerlijke woonplaats voor menschen en dieren maken kon, kon ook het woeste, onherbergzame Steendal in een klein paradijs veranderen. En Hij *heeft* het gedaan.

Wanneer God echter iets tot stand brengt, bedient Hij zich daarbij gewoonlijk van middelen; en meestal zijn dat menschen, die Hij als dienstknechten en medearbeiders gebruiken wil. Dat is een hooge eer voor die menschen; en die den Heer liefhebben, zullen zich met blijdschap tot Zijn dienst stellen, al is er ook nõg zooveel moeite aan den arbeid verbonden.

Dat deed ook de man, die in 1750 door God zelf als herder tot de verwaarloosde en verloren schapen van het Steendal gezonden werd. Hij heette Stuber

en was geheel het tegenovergestelde van de meeste zijner voorgangers; dat wil zeggen: edel, vroom, verstandig en hulpvaardig.

Reeds den eersten dag na zijn komst te Waldbach liet Stuber zich naar de school brengen, om eens te zien hoe het met het onderwijs gesteld was. Men bracht hem in een vuile hut, waar een troep kinderen, die door niemand bezig gehouden werden, wild en woest door elkander schreeuwden.

„Waar is je meester?” vroeg hij aan de kinderen, toen het hem na veel moeite gelukt was, een beetje stilte te krijgen.

„Hier!” riep er één, op een oud, ziekelijk mannetje wijzend, dat in een hoek van het vertrek op een armelijk bed lag.

„Ben jij de meester, goede vriend?” vroeg Stuber hem.

„Ja, meneer,” was het antwoord.

„En wat leer je den kinderen zooal?”

„Niets, meneer.”

„Niets? Waarom niet?”

„Omdat ik zelf niets weet, meneer.”

„Maar hoe ben je dan schoolmeester geworden, als je niets weet?”

„Wel, ik ben hier jarenlang zwijnenhoeder geweest; maar sedert ik daar door ouderdom en zwakte ongeschikt voor ben geworden, hebben ze me afgezet; en nu moet ik de kinderen hoeden.”

In de andere dorpen stonden de zaken niet veel beter. Overal waren de meesters òf zwijnenhoeders,

of schaapherders, die 's zomers hun kudden moesten weiden, en 's winters met de kinderen school moesten houden. Natuurlijk ging het eerste hun heel wat beter af dan het laatste. *Goed* lezen konden ze zelf niet. Denk eens hoe weinig begrip ze er van hadden. Was er bv. aan het einde van de les tot onder aan een bladzijde gelezen, en stond een gedeelte van het laatste woord op de volgende bladzijde, zooals *kna-pen*, dan hadden noch meester noch leerlingen het besef om het blad om te slaan en tot een punt te lezen, maar eindigden zij voor dien dag bij *kna*-, om den volgenden te beginnen bij *pen*. — Ze konden zodoende niet eens het begin en het einde van een hoofdstuk in den Bijbel vinden, want ze dachten niet anders of ieder hoofdstuk moest boven aan een bladzijde beginnen, en met het laatste woord eindigen. Ook bracht ieder kind een ander boek mee. Wanneer dus de een las, kon de ander in zijn boek niet volgen, en moest die er dus maar zoolang leeg bij zitten tot zijn beurt kwam.

„In de eerste plaats moet ik zorgen dat hier betere onderwijzers komen,” dacht Stuber, en hij koos eenige van de meest geschikte jongelieden uit, die hij tot bruikbare schoolmeesters vormde. Uit Straatsburg liet hij spel- en leesboekjes komen, waarvoor een vriend hem het noodige geld schonk.

De Steendalers konden maar niet begrijpen, wat hun kinderen met die boekjes vol onsamenvangende woorden doen moesten. Sommigen geloofden zelfs

dat er tooverij achter zat. Maar toen ze zagen welke snelle vorderingen ze nu in het lezen maakten, kregen ze er betere gedachten van en vroegen ze verlof, ook de school te mogen bezoeken; want ze wilden bij de jeugd niet achter staan.

Natuurlijk werd hun dit gaarne vergund; en zoo kon men soms kinderen, ouders en grootouders allen tegelijk met een spelboekje voor zich zien zitten.

Dat er weldra door Stubers ijverige bemoeiingen inplaats van de armzalige hut een doelmatig schoolhuis verrees, behoeft wel niet gezegd. Later werden er voor de groote menschen afzonderlijke scholen opgericht, waar al heel spoedig van honderd vijftig tot tweehonderd personen lezen kwamen leeren. Na weinige jaren konden dan ook de meeste Steendalers reeds vloeiend lezen.

Maar wat zouden ze lezen? Boeken waren daar bijna niet; daar moest hun wakkere predikant hen dus ook al aan helpen. Voor het beste Boek zorgde hij het eerst, want daaraan bestond de grootste behoefte. Het gansche Steendal was maar één Bijbel rijk.

Om te beginnen liet hij voor eigen rekening vijftig Fransche Bijbels uit Bazel komen, die hij heel goedkoop verkocht, of voor niemendal onder de schoolkinderen uitdeelde. Zoowel het Oude- als het Nieuwe Testament verklaarde hij hun van begin tot eind, zoo eenvoudig en duidelijk dat allen het begrijpen konden. En altijd wees hij hen op de liefde van God, die hen zoo gaarne gelukkig wilde maken,

indien het hun oprecht voornemen was: *Wij willen Gods volk worden.*

In 1766 werd Stuber te Straatsburg beroepen, en verliet hij het hem lief geworden Steendal, wat hij zeker niet zou gedaan hebben, als zijn verzwakte gezondheid hem er niet toe genoodzaakt had. Maar hij ging niet heen zonder voor een waardigen plaatsvervanger te zorgen.

Het was niet gemakkelijk er een te vinden. Voor- eerst had niet iedereen lust om dominee in zulk een wildernis te worden; en in de tweede plaats was niet iedereen er voor geschikt. Toch deed de

Heer er hem een vinden; en die één was — Oberlin.

Naar wat Stuber van hem gehoord had, meende hij dat deze daar juist de rechte man op de rechte plaats zou zijn. Hij ging hem dus eens opzoeken en bemerkte al spoedig dat hij zich niet had vergist.

Het eerste wat hij zag, toen hij het zolderkamertje binnentrad, was een smal ledikant, dat in een hoek stond, en met gordijnen van bruin papier behangen was. „Dat zou juist passen in het Steendal,” dacht hij, en ging toen naar het bed, waar hij Oberlin vond, die op dat oogenblik hevige kiespijn had.

Stuber begon met een grapje over zijn mooie bedgordijnen, en liet toen zijn oog vallen op een ijzeren pannetje, dat boven de tafel hing.

„Dat is mijn keuken,” vertelde Oberlin, toen zijn bezoeker hem naar de beteekenis van dat hangende pannetje vroeg. „Ik eet 's middags bij mijn ouders, en als ik wegga, krijg ik een stuk brood in mijn zak mee naar mijn kamer. 's Avonds tegen acht uur leg ik het brood in mijn pan, strooi er wat zout over, giet er water op, en hang het dan boven mijn lamp, waarbij ik tot elf uur studeer. Om dien tijd begin ik gewoonlijk honger te krijgen, en ga ik mijn soep eten. Ze smaakt me altijd best en bekomt me beter dan lekkernijen.”

Stuber lachte. „Jij bent mijn man,” zei hij; „een man als geknipt voor predikant van het arme Steendal, waarvoor ik je in gedachten al bestemd heb.” En toen ging hij hem bekend maken met het doel van zijn bezoek.

Oberlin zag hier den wil des Heeren in en toonde zich terstond tot het hem opgedragen werk bereid, op voorwaarde dat men hem gewillig ontslag verleende als veldprediker, waartoe hij juist was aangesteld. Dit geschiedde. En zoo reisde hij den 30sten Maart 1767 naar het Steendal, onder gedurig gebed, dat de zegen des Heeren rusten mocht op hem en de hem toevertrouwde kudde.

III.

Oberlin was zeven en twintig jaren oud toen hij predikant van het Steendal werd; maar hij bezat nog hetzelfde teedere, liefdevolle, medelijdende hart, en denzelfden doortastenden ijver en moed, die den twaalfjarigen Frits eens tot aller lieveling maakten.

Hij was diep begaan met den geestelijken en tijdelijken nood van de arme Steendalers; en evenals zijn voortreffelijke voorganger legde hij er zich van het eerste oogenblik af op toe, in beide naar zijn beste vermogen te voorzien. Maar evenals deze had hij, vooral in het begin, met allerlei moeilijkheden en teleurstellingen te kampen. En wat is grievender teleurstelling dan te worden tegengewerkt door hen, wier geluk men op het oog heeft?

En dit toch was hier het geval. De ruwe, trage Steendalers, in armoede en ontbering opgegroeid en dus aan de ellende gewend, gevoelden volstrekt

geen behoefte aan verbetering van hun lot. Ze wilden niet gaarne in hun rust gestoord worden, en hadden daarom veel liever een dominee gehad, die hen maar in hun oude, zondige doen had gelaten. Ze luisterden 's Zondags wel geduldig naar de preek; maar dat ze, wat ze 's Zondags in de kerk hoorden, gedurende de week in beoefening moesten brengen; dat ze al hun doen en laten naar het Woord van God moesten inrichten, en ze ook zelf zooveel mogelijk de handen aan het werk moesten slaan, daar wilden zij niet aan. Al die nuttelooze en gevaarlijke nieuwigheden, zooals zij ze noemden, bevielen hun niet en vonden bij hen den heftigsten tegenstand. Eenige heethoofden maakten zelfs het booze plan, den nieuwen predikant eens flink af te ranselen, en er zoo die verbeteringszucht voorgoed bij hem uit te slaan.

Ze hadden er een Zondag voor uitgekozen; maar Oberlin kwam er achter, en preekte dien dag opzettelijk over de christelijke lijdzaamheid, waarmee men beleedigingen moet verdragen, waarvoor hij tot tekst nam Matth. 5 vs. 39: *Maar Ik zeg u, dat gij den booze niet wederstaat; maar zoo wie u op de rechterwang slaat, keer hem ook de andere toe.*

Na kerktijd kwamen de ontevredenen in de woning van één hunner bij elkaar; en terwijl zij zich vroolijk maakten over den prediker, bij wien het nu weldra blijken zou, of hij ook zelf zou doen wat hij anderen voorgelaten had, gaat daar op eens de deur open, en staat de dominee zelf in hun midden.

„Hier ben ik, vrienden,” zegt hij met eerbiedwekkende kalmte. „Uw voornemen is mij bekend. Ge wilt mij een kastijding toedienen, omdat ge mij voor schuldig houdt. Heb ik werkelijk, zonder het te weten, iets gedaan, dat in strijd was met wat ik u leerde of predikte, welaan, straf me dan. Ik geef me aan u over, wijl ik u de laagheid van een heimelijken aanval besparen wilde.”

Dit vriendelijke en toch zoo moedige woord maakte indruk. Een tijdlang bleven de boeren, geheel verbluft, als steenen beelden staan. Toen kwamen zij, de een na den ander, naar hun dominee toe, gaven hem de hand, en vroegen hem met schaamte en berouw om vergeving.

Niet lang daarna hoorde Oberlin dat eenige jongelui uit een naburig dorp, waar hij preeken moest, plan hadden hem op zijn terugweg eens even onder te dompelen in een waterkom, waar het vee uit gedrenkt werd. „Onze dominee is te vurig,” hadden ze gespot; „als hij uit de kerk komt, en naar Waldbach terugrijdt, zullen we hem eens afkoelen.”

Oberlin sprak in zijn preek over de bijzondere goddelijke bewaring, waarin Gods kinderen zich verheugen mochten, en zeide aan het eind: „Lieve vrienden, ik heb gehoord dat eenigen uwer lust hebben mij straks een koud bad te geven. Ge kent mijn paard niet, als ge meent dat ge mij te pakken kunt krijgen. Maar ik wil u het werk gemakkelijk maken en zal te voet gaan. Ge hebt dan gewonnen spel, want ik kan niet zoo hard loopen als gij. Meent echter niet, dat ge mij, zonder den wil van mijn Heer, ook maar één haar van mijn hoofd krenken kunt.”

Hij ging daarop te voet naar huis, en liet zich zijn paard achterna brengen. Inderdaad stonden op de bewuste plek verscheidene forsche lui hem op te wachten. Maar Oberlin ging heel bedaard, en vriendelijk groetend, hen voorbij, terwijl niemand het waagde een hand naar hem uit te steken.

Ondanks de vele tegenkantingen hield Oberlin toch niet op, in alles het goede voor zijn gemeente te zoeken, en dat met een toewijding en zelfverloochening, die inderdaad eenig onder de menschen

te noemen zijn. Ik weet nauwelijks waar te beginnen en te eindigen bij het opnoemen van wat hij voor haar gedaan heeft. Hij deed in één woord alles, en ging daarbij steeds uit van het beginsel: *Niets zonder God; alles voor den Heer.*

Je weet hoe het Steendal er bij zijn komst uitzag, en in wat honger en kommer zijn bewoners er leefden. Dit lag nu wel gedeeltelijk aan de onvruchtbaarheid van den grond, maar ook voor een groot deel aan de menschen zelf, wijl ze niet de minste zorg besteedden aan het bebouwen van hun akkers.

Om hen nu tot meerdere welvaart te brengen, achtte Oberlin het in de eerste plaats noodig den landbouw te verbeteren. Hij gaf hun dienaangaande allerlei wijzen raad; bv. hoe zij den grond vruchtbaarder konden maken, enz. Maar het was alles den dooven gepreekt. De boeren, die wat lui waren uitgevallen en tegen het werk opzagen, maakten er zich eenvoudig af met te zeggen, dat de grond nu eenmaal zijn vruchtbaarheid en groei-kracht verloren had, en dat dus alles, wat ze er aan deden, vergeefsche moeite zou zijn. Ook konden ze maar niet gelooven dat hun dominee, die zijn leven aan de studeertafel doorgebracht had, meer verstand van landbouw zou hebben dan zij, die op den akker en achter den ploeg opgegroeid waren.

Oberlin zag wel, dat er met zijn hardhoorige Steendalers op dit punt niet veel aan te vangen

was, en besloot, inplaats van tot hun ooren, liever tot hun oogen te spreken.

Hij koos daarom een gedeelte van den pastoriegrond uit, dat het dichtst aan den weg lag, en liet dit op de beste wijze bewerken. Daarop toog hij met zijn bekwamen en ijverigen knecht zelf aan den arbeid, en nu zou het weldra blijken wat een mensch onder Gods zegen door vlijt en volharding vermag.

Hij begon met den aardappelenbouw te verbeteren; want de aardappelen, die in 1709 in het Steendal waren ingevoerd, waren geheel verbasterd en leverden slechts een vierde van de vroegere opbrengst op. Hij liet daarom betere soorten uit Holland, Zwitserland en andere landen komen, en kweekte daarvan geheel nieuwe soorten. Ook teelde hij verschillende groenten, die tot dusver in het Steendal zelfs niet bij name bekend waren. En in plaats van de wilde appelen en peren, de eenige vruchten die je daar had, plantte en kweekte hij allerlei soort van vruchtboomen.

Alles gelukte naar wensch; en zonder er veel over te spreken, wachtte Oberlin nu maar geduldig den tijd, dat de Steendalers zijn voorbeeld zouden volgen.

In het eerst ging het zooals het altijd gaat als men aan den weg timmert. De één had er *dit*, de ander *dat* van te zeggen, en ook aan spotters was er geen gebrek. Maar toen zij de uitkomst zagen, werd het anders en kwamen er gedurig àl meer naar

den dominee, om van hem te hooren, hoe hij het toch wel aangelegd had, om van zulk een dorren grond zulke overvloedige en schoone vruchten te oogsten.

Dit was juist wat de goede Oberlin verlangde. Hij werd niet moede hun vragen te beantwoorden en hun allerlei nuttige lessen en wenken te geven. En als hij hen dan wèl onderwezen had, liet hij hen van zijn vruchten proeven, en schonk hij hun ter aanmoediging eenige jonge boompjes uit zijn kweekerij. En wat was het gevolg? Dat men na verloop van tijd menige hut door kleine boomgaarden omgeven zag, die het woeste oord een veel vriendelijker aanzien, en den eigenaars menige heerlijke vrucht schonken. Ook deelde hij van zijn betere aardappelsoorten onder hen uit, en leerde hun de aardappelen, die zij poten moesten, uit spaarzaamheid in zooveel stukjes te snijden, als er oogen aan waren. En na weinig jaren was de opbrengst zóó ruim, dat ze er nog een groot gedeelte van naar de markt te Straatsburg konden brengen, waar de Steendaler aardappelen weldra het meest gezocht en het duurst betaald werden.

Een nieuwe bron van bestaan voor het arme Steendal werd de aanbouw van vlas en hennep, waarvoor hij zaad uit Rusland liet komen; en van de klaver, die daar ook nog onbekend was. Ook bracht hij hun het voordeel van een betere mestbereiding onder het oog, en hoe ze allen mogelijken afval daarvoor gebruiken konden, „opdat er niets

verloren mocht gaan," zooals hij gewoon was te zeggen.

Op de vermeerdering en veredeling van den vee-stapel was hij ook al bedacht; en als gevolg hiervan was er na eenige jaren in het Steendal overvloed van melk, kaas en boter.

Maar niet alleen de menschen, ook de beesten moesten eten, en dit maakte de vergrooting en verbetering van de weilanden noodzakelijk; want tot hiertoe had het weinige vee op de woeste heide en berghoogten slechts een schraal voedsel gevonden.

Dit werk ging evenwel met ontzaglijke moeilijkheden gepaard. Maar de Steendalers, die meer en meer van hun vooroordeelen genezen werden en het nut begonnen in te zien van alles, wat hun goede predikant voorstelde, lieten zich ook hierin gaarne door hem leiden en sloegen gezamenlijk de handen aan het werk.

En welk een werk! Rotsblokken werden uit den weg geruimd; wat te laag was, werd opgehoogd, en wat te hoog was, verlaagd. Voor de beken, die van de bergen stroomden, en, vooral bij het dooien van de sneeuw, soms groote schade aanrichtten, werden geregelde beddingen gegraven; en bij groote droogte werden de nieuwe weiden op kunstmatige wijze van water voorzien.

Maar Oberlin deed nog meer. Zooals gezegd bestond er in het Steendal groot gebrek aan behoorlijke wegen. De weinige die men er vond waren uiterst slecht; en in den winter bijna niet te ge-

bruiken. Ze liepen nu eens over steile hoogten, en beken zonder bruggen, dan weer door diepe kloven en moerassen, en waren daarbij door de hebzucht van de aan den weg wonende grondbezitters nog zoo smal mogelijk gemaakt.

Oberlin drong er bij zijn gemeenteleden op aan, betere wegen aan te leggen, en maakte, toen hij geen gehoor vond, met de hulp van zijn knecht zelf daaraan een begin. Door zijn ijver aangewakkerd kwam men hem evenwel al spoedig te hulp, en door vereende krachten was het geheele Steendal in ongelooflijk korten tijd van goede wegen voorzien.

Je merkt wel, dominee Oberlin zag niet tegen een beetje moeite op; en waar hij anderen tot werken aanzette, bleef hij zelf niet achter.

Om nog eens iets te noemen. De kerk van Waldbach was zóó gelegen, dat ze niet dan door een zee van slijk te genaken was. Oberlin verzocht nu, dat ieder, die naar de kerk ging, een grooten steen in het moeras zou werpen; zelf deed hij het ook, en zoo kwam er na korten tijd een flink, droog kerkpad.

Veel was er zoodoende door den onvermoeiden predikant van het Steendal reeds tot stand gebracht; maar het zwaarste moest nog komen.

Er moest namelijk een weg worden gemaakt, drie à vier uren lang, die het Steendal met den hoofdweg naar Straatsburg verbond, en een brug gebouwd over de Breusch.

Ontelbaar waren de bezwaren, die dit werk opleverde. Wij, in ons vlakke landje, kunnen ons daar zoo geen denkbeeld van vormen; maar het zou in één woord een reuzenwerk zijn; een weg langs steile hellingen en diepe afgronden, die hier en daar met groote rotsblokken moesten worden aangevuld.

Maar Oberlin ontwierp in stilte het geheele plan; en toen hij alle noodige voorbereidselen gemaakt had, riep hij op zekeren dag zijn boeren bijéén.

„Kinderen,” zei hij, „het is noodig dat wij door ons Steendal tot aan den straatweg een rijweg aanleggen, en een brug bouwen over de Breusch.”

In de grootste verbazing staarden de boeren, op het hooren hiervan, nu eens den spreker, dan weer elkander aan, en verklaarden dat *dit* iets geheel onmogelijks was en wel het achtste wonder van de wereld zou wezen; en dat zij bovendien wel noodiger dingen te doen hadden dan wegen aan te leggen en bruggen te bouwen buiten hun gemeente.

„Toch kan het zóó niet blijven,” verzekerde Oberlin. „Zóóals het nu is, zijt ge het grootste gedeelte van het jaar van de buitenwereld afgesloten. Op dezen weg durft zich zelfs in den zomer geen rijtuig wagen. Maakt u een straatweg, dan kunt ge de voortbrengselen van uw land gemakkelijker uitvoeren en het geheele jaar door omgang met uw naburen hebben.”

Doch de boeren hielden vol, dat het een bepaalde onmogelijkheid was, en er dus niet aan te denken viel.

„Welaan,” besloot Oberlin, die niets van harrewarren hield, „die wil, volge mijn voorbeeld. Ik zal u toonen dat het niet onmogelijk is.” Daarop haastte hij zich naar huis, trok een ouden rok aan,

riep zijn knecht, en ging met dezen, het houweel op den schouder, het dorp in.

Wat zouden de boeren nu doen? Hun goeden dominee, die zoo vaderlijk hun belangen behartigde en aan wien ze reeds zooveel te danken hadden, alleen laten werken? Dat ging toch niet; ja, zoo iets leek hun nog veel onmogelijker dan het maken van een weg. Komaan, dan ook maar liever naar huis, en het gereedschap, hetzij spade, schop, bijl of breekijzer gehaald!

Zoo dachten er velen, en al grooter werd het aantal van hen, die zich op dien eersten dag aan de zijde van hun moedigen voorganger schaarden. Dagelijks kwamen er nog nieuwe helpers bij, tot groote vreugde van Oberlin, die met veel beleid ieder zijn taak aanwees, en — nu verder maar stilletjes bleef toekijken of ze goed vorderden? Neen, tot het laatst toe werkte hij, met zijn trouwen knecht, dapper mee, juist op die plaatsen, waar het werk het moeilijkst en het gevaarlijkst was, en zorgde daarbij steeds voor de noodige gereedschappen, die hij uit Straatsburg liet komen, terwijl hij den armen, die niet voor niets konden werken, het volle dagloon betaalde.

Ook op dezen arbeid rustte de zegen des Heeren in rijke mate. De weg was er in betrekkelijk korten tijd, evenals de houten brug, die den naam van *Liefdebrug* kreeg, wijl ze niet met tegenzin en dwang, maar uit liefde tot het algemeen welzijn, vooral uit liefde tot *Vader Oberlin* gebouwd was.

Zoo begon het er van lieverlede in het woeste Steendal geheel anders uit te zien. En evenals de grond, zoo veranderden ook de menschen onder Oberlins verstandige leiding. Hij leerde hun orde, zindelijkheid, zuinigheid en vlijt, niet slechts door woorden, gelijk we zagen, maar door daden.

Op zijn aansporing gingen zij, inplaats van hun morsige, bekrompen hutten, nette steenen huizen bouwen, met gemetselde kelders, waarin ze hun wintervoorraad bewaren konden; en gebruikten daarvoor de steenen van de oude brug, waarmee de grond als bezaaid lag.

Handwerklieden waren er in het Steendal niet bij Oberlins komst. Als men een nieuw stuk gereedschap of huisraad noodig had, of het oude moest laten maken, moest men er uren ver voor gaan, wat natuurlijk heel lastig was en veel tijd wegnam.

Oberlin legde nu een handel aan in alle mogelijke gereedschappen, dien hij zijn *liefdehandel* noemde. Hij verkocht alles tegen inkoopsprijs, en, als men het verlangde, op krediet. Wie echter opnieuw wilde kopen, moest eerst het vorige betalen, om niet in schulden te geraken; want dáár was hij een groot vijand van. Ook zorgde hij dat vlugge jongens, die aanleg hadden, in de naburige steden een handwerk leerden, om dit dan later in het Steendal te kunnen uitoefenen. En zoo kwamen er dan na verloop van tijd timmerlieden, metselaars, smeden, schoenmakers en allerlei soort van ambachtslieden, die

dan op hun beurt weer anderen in hun vak konden opleiden.

Zelf onderrichtte hij een geschikt persoon in de ziekenverpleging, waarmee het tot hiertoe ook meer dan treurig gesteld was. De menschen gingen in het behandelen van hun zieken al even ruw en onbeholpen te werk als in al het andere. Ze wilden alle kwalen maar met water en boomolie genezen; want je moet weten dat er in het heele Steendal geen dokter was. Oberlin zond daarom een bekwaam onderwijzer naar Straatsburg, om door zijn vriend, dokter Ziegenhagen, tot genees- en heelmeeester te worden opgeleid. Tot diens terugkomst was hij zelf zoolang dokter en apotheker, en, als zijn kleine huis-apotheek te kort schoot, ook de bode, die nieuwe geneesmiddelen uit Straatsburg ging halen. In dringende gevallen zette hij zich soms 's avonds laat nog te paard, reed 's nachts naar Straatsburg heen en terug, en stond dan 's morgens vroeg al met de medicijnen aan het ziekbed.

Goede ondernemingen moedigde Oberlin altijd aan. Zoo loofde hij b. v. jaarlijks een prijs uit aan den boer, die den mooisten stier had gefokt; aan den wever, die het sterkste linnen weefde, en zoo meer; en daar de bevolking van het Steendal langzamerhand van honderden tot duizenden zielen aanwies, en voor die allen op het veld geen werk genoeg te vinden was, voerde hij nieuwe takken van nijverheid in, zooals stroovlechten, verven met planten, die in den omtrek groeiden, enz.

Zoo was er voor ieder wat te doen en behoefde niemand ledig te loopen. Bedelaars werden er dan ook in het Steendal niet meer gevonden. Die er nog kwamen, waren van buiten afkomstig. Waren het oude, gebrekkige menschen, die niet meer werken konden, dan zond Oberlin hen nooit zonder iets heen, maar de anderen wist hij op een slimme manier weg te krijgen.

„Waarom werk je niet?” vroeg hij hun.

„Meneer, ik vind geen werk,” was gewoonlijk het antwoord.

„Niet? Dan zal *ik* je wel wat te doen geven,” zoo luidde het dan. „Daar, draag die steenen maar eens weg.”

Ledigloopers van beroep lieten zich na zulk een ontvangst aan de pastorie niet terugzien.

In 1778 stichtte Oberlin een kleine Landbouw-Vereeniging, die tot zinspreuk had: *Wij leven voor God en het vaderland*, en die voor het Steendal van onberekenbaar nut werd. In alles wat op den landbouw betrekking had werden ouderen en jongeren wekelijks door hem onderwezen. Ook richtte hij een Spaarbank op en een Armenkas. En zoo zou ik nog een heelen tijd voort kunnen gaan. Maar ik zou te uitvoerig worden als ik alles vertellen wilde, wat deze buitengewone man voor het Steendal gedaan heeft; want er is meer dat ik nog niet dan wèl heb genoemd. Ik zou het anders gaarne doen, want het is juist de manier waarop, en het doel waarmee hij handelde, dat aan al zijn werk zulk een groote waarde bijzette.

Zoo zullen we 't b.v. heel gewoon vinden, dat hij gaarne in al de dorpen van zijn gemeente goed ingerichte scholen had; maar niet gewoon, als we er bij weten, dat die zaak hem zóó tēr harte ging, dat hij geen nieuwe pastorie voor zich gebouwd wilde hebben, zoolang die wensch niet eerst was vervuld, en hij zich nog jaren lang behielp met zijn bekrompen, bouwvallige woning, die eer den naam van hut dan van huis dragen mocht, en nauwelijks bestand was tegen wind en regen.

De school te Waldbach, die zijn voorganger opgericht had, was bij zijn komst reeds zeer in verval. Oberlin achtte het noodig een nieuwe te laten bouwen; maar de Steendalers vonden het ongehoord, dat hun predikant hen op zooveel kosten wilde jagen, en lieten er zich niet het minst aan gelegen liggen.

Door goede vrienden ondersteund, nam Oberlin nu, in het volle vertrouwen dat de Heer hem niet beschamen zou, al de kosten van het nieuwe schoolgebouw op zich, en verbond zich, op verlangen der gemeente, gedurende de eerste dertig jaren voor het onderhoud er van te zullen zorgen. En zijn geloof *werd* niet beschaamd. Op zekeren dag ontving hij door Stuber van een onbekende 250 gulden voor den bouw van de school te Waldbach, op het oogenblik dat hij in groote verlegenheid zat, daar hij juist 250 gulden, die hij tot dat doel geleend had, moest terugbetalen, en niet wist hoe hij er aan komen zou.

In 1769 was het nieuwe schoolgebouw klaar, en vier jaren later wilde hij er ook een in een naburig dorp laten zetten. En hoe hielden de Steendalers zich *nu*? Wel, ze waren in die vier jaren reeds zóó veranderd, dat ze ongevraagd hun hulp aanboden, zoowel wat hun tijd als wat hun geld betrof.

Ook in de overige dorpen werden achtereenvolgens scholen opgericht, waar de kinderen van alles leeren konden, en die weldra ver in den omtrek als model-scholen werden geroemd.

Zelfs voorname lieden zonden hun kinderen naar het Steendal, om bij den predikant hun opvoeding te ontvangen. Een leerling van dominee Oberlin te zijn geweest, gold steeds als een bijzondere aanbeveling.

Hij stichtte ook hogere scholen, waar meer gevorderden het geleerde onderhouden en nieuwe zaken er bij leeren konden. Doch bij dit alles vergat hij ook de kleintjes niet, die onverzorgd rondliepen, als de ouders naar het veld, en de grootere kinderen naar school waren. Hij wilde die kleinen vooreerst onder goed opzicht, en verder nuttig bezig gehouden hebben, en huurde daarom een geschikt verblijf, waar hij al de kleine kinderen van het dorp bijéénbracht, en ze al spelende naar hun bevatting liet onderwijzen.

Een bewaarschool dus, de eerste van de vele die thans in navolging daarvan, in alle landen aange troffen worden. Als je dus weer eens een broertje of zusje bij de hand neemt en naar dat schooltje

brengt, waar het zoo goed bezorgd is terwijl vader en moeder druk aan den arbeid zijn, denk er dan eens aan, dat de goede dominee Oberlin uit het Steendal er de eigenlijke stichter van is.

IV.

Bij al de bewonderenswaardige zorg, die Oberlin voor de uiterlijke welvaart van zijn gemeente droeg, ging hem echter bovenal haar geestelijk welzijn ter harte. Hij was een *zielzorger* in den rechten zin van het woord. Het was zijn hoogste lust, zielen voor zijn Heiland te winnen, en ouden en jongen te brengen aan de voeten van Jezus. Elk kwartier, dat hem van zijn drukke bezigheden overbleef, bracht hij door in het gebed, en altijd gedacht hij daarbij in de eerste plaats zijn hem zoo dierbare gemeente. Vooral in de laatste jaren van zijn leven had hij de gewoonte, voor ieder lid van zijn gemeente afzonderlijk te bidden, waarbij hij dan gewoonlijk het boek vóór zich nam waarin hun namen geschreven stonden, om bij het lezen daarvan aan hun behoeften herinnerd te worden, want van ieder hield hij bijzondere aantekeningen. Het was vooral na groote zonden die er bedreven werden, dat hij soms gansche nachten in voorbede voor den Heer gekniel lag. Men hoorde hem dan gedurig roepen:

„Ach, mijn gemeente; mijn arme gemeente! Heer, ontferm U over mijn gemeente!”

Hoewel hem reeds verscheiden malen een veel voordeeliger standplaats was aangeboden, was Oberlin niet te bewegen het Steendal te verlaten. „Neen,” zei hij, „ik heb tien jaren noodig gehad om de menschen hier hoofd voor hoofd te leeren kennen, en mij op de hoogte te stellen van al hun tijdelijke en geestelijke behoeften. Mijn plannen zijn gemaakt; maar nu heb ik nog tien jaren noodig om ze uit te voeren, en nog eens tien om ze te verbeteren. En dan, waar zou ik betere gemeentelieden, waar dankbaarder harten vinden?”

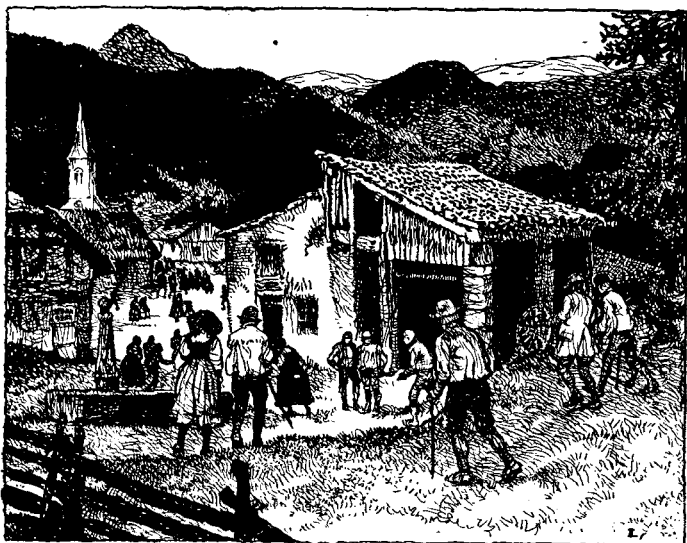
En inderdaad, zoo ruw en onhandelbaar de Steendalers in den beginne waren, zoo leerzaam en volgzzaam waren ze nu. Hoe meer ze hun trouwen herder leerden kennen, hoe hooger zij hem schatten, en hoe grooter de invloed werd, dien hij op hen verkreeg.

Hij had een bijzonder waardig en indrukwekkend voorkomen, en daarbij iets zóó aangenaams en innemends in den omgang, dat zijn verschijning onwillekeurig eerbied en ontzag, zoowel als liefde en vertrouwen inboezemde. Ook bezat hij veel wijsheid en tact om met de menschen om te gaan, zoodat een kort woord soms voldoende was om de orde en rust te herstellen, die in het Steendal maar al te dikwijls werden verstoord.

Zoo hadden de jongelieden dáár de goddelooze gewoonte om, vooral bij kerkelijke feesten, van de

eene herberg naar de andere te loopen, en dan den ganschen nacht van Zaterdag op Zondag en van Zondag op Maandag, als een bende wilden al schreeuwende rond te zwieren. Op raad van een ouderling las Oberlin hun hierover eens duchtig de les; maar dit gaf juist aanleiding dat een der belhamels de anderen nog meer opstookte en het leven den volgenden nacht erger was dan ooit. Oberlin geloofde nu dat het beter zou zijn de zaak op een andere wijze aan te vatten. Hij besteeg zijn paard, reed tot hen op de bergen, en vermaande vriendelijk en kort: „Het is al laat, vrienden! Zou het geen tijd zijn om naar huis te gaan?” De levenmakers begrepen dien wenk, maar hadden thans den moed niet, zich er tegen te verzetten, en gingen stil naar huis. — Na eenigen tijd was die schandelijke gewoonte voorgoed afgeschaft.

Het was of de geest van liefde, vrede en zachtmoedigheid, die den herder bezielde, meer en meer tot de kudde doordrong. Van stelen bv. hoorde je in het Steendal niet meer, en een grendel op de deur was bijna een onnoodige zaak geworden. Eén soort van diefstal was er nog, waarin men geen kwaad scheen te zien. Het was de wouddieverij. En hoewel Oberlin het hard vond, van alle kanten door wouden omgeven te zijn, en geen houtje te hebben om het 's winters warm te stoken, ging hij dit kwaad toch uit alle macht tegen. En met goed gevolg; want niet alleen liet men voortaan het hout aan zijn plaats, maar er waren verscheidene

boeren, die hem een zekere som gelds kwamen brengen, zoowat het bedrag van het door hen gestolen hout, met verzoek het als schadevergoeding aan den eigenaar van de wouden te zenden. Deze zond het echter aan den predikant terug, om het onder waardige armen te verdeelen. „Ik heb het verdeeld,” zei Oberlin, „onder dezulken, die voor hun weldoeners weten te bidden.”

De Zondag was in het Steendal in waarheid een Gode gewijde dag. Dan stond alle arbeid stil, en heerschte er een liefelijke rust in het vreedzame dal, die door niets verstoord werd dan door het luiden van de kerkklok. Dan zag men van heinde en ver de boeren en boerinnen in een nette, een-

voudige kleeding naar de kerk komen, waar hun met den hoogsten ernst en eenvoud de blijde boodschap van Gods genade in Christus verkondigd werd. Zelfs de Roomschen uit den omtrek hoorden den bezielenden prediker gaarne.

Op zekeren dag reden eenige heeren in een rijtuig uit het stadje Schirmeck naar Waldbach.

„De heeren willen zeker onzen goeden predikant Oberlin bezoeken?” vroeg hun de koetsier, een oud gediende van Napoleon.

„Ja,” was hun antwoord. „Ken je hem?”

„Of ik hem kèn? Ik heb hem heel dikwijls hooren preeken.”

„Maar je bent toch Roomsch?”

„Ja, dat zijn wij, bewoners van Schirmeck, ook; maar dat verhindert ons niet, zoo nu en dan den goeden predikant van Waldbach eens te gaan hooren. En dikwijls maakt hij, dat we heete tranen schreien. Toen ik soldaat was, ik wil het eerlijk bekennen, was ik niet beter dan de anderen; maar als ik dominee Oberlin hoor preeken, moet ik zeggen, dat ik nòg niet veel deug.”

's Zondagsmiddags hield Oberlin kinderkerk. Hij sprak dan zóó, dat de kleinen hem goed begrijpen konden, en de grooten, die ook vrijen toegang hadden en er druk gebruik van maakten, met belangstelling luisterden.

Eens wilde hij zijn jongen hoorders duidelijk maken, hoe dwaas het is, als men er op aarde niet naar tracht het eeuwige leven te verwerven. Hij

deed dit op de volgende wijze: „Lieve vriendjes, stelt je eens voor dat men alle honderd jaren in dit lokaal een zandkorrel neerlegde; dan zou men veel honderden jaren noodig hebben om alleen den grond met een dunne laag zand te bedekken, niet-waar? Maar ook als men zoover gekomen was, zouden de zaligen in den Hemel nòg niet ophouden zalig te zijn; want ze zijn onsterfelijk. Ging men echter voort, in dezelfde tijdvakken zandkorrels aan te brengen, dan zou het vertrek toch ten laatste vol worden; maar de zaligen zouden steeds voortgaan zalig te zijn, en de eeuwigheid zou ook dan nog even ver van het einde wezen, als op het oogenblik, dat het eerste zandkorreltje neergelegd werd.”

Duurt de eeuwigheid zóó lang, wilde hij zeggen, en komt er aan het geluk van de hemelbewoners nimmer een einde, wie zou voor dat geluk dan niet gaarne eenige jaren van moeite en strijd over hebben!

Iedere week werd er bijbellezing gehouden. Dan zat men heel gezellig in de pastorie bij elkaar; de vrouwen, „om geen tijd te verliezen,” naaiend of breiend voor de armen; wat haar echter niet belette om goed te luisteren. Af en toe liet vader Oberlin zijn snuifdoos rondgaan, en als hij eenigen tijd gesproken had, vroeg hij: „Wel, lieve kinderen, wordt ge niet moe? Duurt het jelui niet te lang?” Meestal was dan het antwoord: „Nee, lieve Papa, ga maar voort; we zouden graag nog meer hooren.”

Om zijn gemeente met het Woord van God bekend te maken, drukte hij, met zijn eigen kleine drukpers, uitgezochte teksten uit het Oude en Nieuwe Testament op vierkante stukjes papier, die hij bij duizenden uitdeelde. Zoodoende zocht hij de menschen begeerig te maken naar het geheele Woord, want het was bovenal „de lieve Bijbel” zelf, dien hij in de gezinnen zocht te brengen. Eigenlijk had Oberlin voor zijn Steendalers reeds een soort van Bijbelgenootschap gesticht, nog eer het groote Britsche Bijbelgenootschap, waarvan hij het eerste buitenlandsch lid was, in 1804 opgericht werd.

Ook de Zendingszaak lag hem na aan het hart. In overleg met zijn brave vrouw, eveneens een ware discipelin des Heeren, verkocht hij, ten behoeve der Zending onder de Heidenen, al hun zilver, op één eetlepel na, die later nog bij testament aan het Zendings-instituut te Bazel vermaakt werd.

Ook hierin volgde zijn gemeente hem na. Zij bad niet alleen op bepaalde tijden voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder de arme Heidenen, maar offerde ook haar gaven, die waarlijk groot mochten heeten voor zulk een arme gemeente, die bovendien nog aan zooveel andere liefdadige instellingen gaf.

Als vader Oberlin de menschen in hun woningen bezocht, was het of er een Apostel des Heeren bij hen binnentrad. Elkeen was blijde hem te ontvangen, en overal vond hij wat te doen. Hier had hij te

helpen en te raden, dáár te troosten en op te beuren, bij een derde te vermanen, bij een vierde den vrede te herstellen. En de liefde en hartelijkheid waarmee hij dit alles deed, maakten dat zijn woorden zelden hun doel misten.

Het huisbezoek was in het Steendal anders geen gemakkelijke zaak. Sommige boerderijen en zaagmolens lagen wel op vier uren afstands van Waldbach, en de weg daarheen was moeilijk, in den winter zelfs gevaarlijk. Dat ging maar langs den rand van ontzettende afgronden en over met ijs bedekte rotsblokken of het zoo niets was; en tot overmaat van ramp liep men nog telkens gevaar over oude, half vergane boomstammen te vallen, die onder de sneeuw verborgen lagen.

Op zekeren dag moest Oberlin een jongen zieke bezoeken, die ver weg woonde, zoodat hij dienzelfden dag niet meer terug kon komen. Hij was met mooi weer op weg gegaan, maar 's nachts was het zoo veranderd, dat hij den volgenden morgen den terugtocht onmogelijk kon aannemen, en hij genoodzaakt was verscheidene dagen te blijven waar hij was, „als een gevangene van sneeuw en stormen.” Op een van zijn andere tochten was hij bijna met een paar kostleerlingen in de sneeuw omgekomen.

In 1787 liet de grondheer van het Steendal een nieuwe pastorie bouwen, een ruime, vriendelijke woning, omgeven door tuinen en met een prachtig uitzicht. Van binnen was alles eenvoudig ingericht,

maar wie er kwam, zag toch aanstonds dat hij niet in het huis was van een gewoon man. Boven iedere deur had de bewoner een of ander Bijbelwoord, of een gepaste spreuk aangebracht. Aan de binnenzijde boven de huisdeur las men: *Eén ding is noodig.* Boven de deur van de eetkamer stond: *Zalig zijn, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden;* boven die van de keuken: *Verzamel de brokken, opdat er niets verloren ga;* boven de andere deuren: *Olie in de lamp. — Bestendige goedheid. — Zachtmoedige vastheid.* Aan den binnenkant van de deur van zijn kostgangers stond: *Ook het dier gevoelt de smart; Plaag het niet, gij menschelijk hart!* — Aan de deur van zijn studeerkamer bevond zich in het midden een kaart van het Steendal. Daarboven de tekst: *De Engel des Heeren legert zich rondom degenen die Hem vreezen.* Aan de linkerzijde: *Die den Heere vreezen hebben geen gebrek. Hij let op hun geroep.* Rechts: *Smaakt en ziet dat de Heere goed is; o, hoe goed!* En onder de kaart: *Welgelukzalig is de mensch, die op Hem vertrouwt.* — Aan de muren zag men verder platen, portretten van uitstekende mannen, landkaarten, gekleurde teekeningen van voortbrengselen uit het delfstoffenrijk, enz.; en ook een uitgezochte verzameling boeken.

In den huiselijken kring, zoowel als in het openbare leven, was Oberlin een voorbeeld van ware godsvrucht. Een Fransch edelman, die dikwijls zijn gast was, schreef hem eens: „Wanneer ik het

levende voorbeeld van alle deugden hebben wil, dan weet ik waarheen ik mij moet wenden." En hij was de eenige niet die er zoo over dacht. Vrienden zoowel als vreemden uit bijna alle oorden der wereld kwamen naar het Steendal, om den uitnemenden man persoonlijk te leeren kennen, en vertoefden gaarne in zijn huis, waar de vrede Gods hun als het ware tegenwaaide en op aller aangezicht te lezen stond.

De grootste gelijkheid heerschte er in het gelukkige gezin. Kinderen, dienstboden en kostgangers werden allen met dezelfde teederheid behandeld, en hadden op hun beurt vader en moeder Oberlin zoo innig lief, dat zij gaarne voor hen door het vuur zouden zijn geloopt.

Eens zag Oberlin hoe een van zijn dienstmeisjes met een bedrukt gezicht voor zich uit zat te kijken. Hij vroeg haar naar de reden van haar treurigheid, en kreeg toen ten antwoord: „Ik vrees, lieve Papa, dat er in den Hemel geen dienstboden meer zullen zijn, en dat ik dan het geluk zal verliezen, u te mogen dienen.”

Diep bedroefd was Oberlin toen hij in het jaar 1783 plotseling zijn lieve vrouw verloor, die hem bij al zijn liefdewerk zoo trouw ter zijde gestaan had. Hoewel toen pas drie en veertig jaren oud, was hij haar gaarne dadelijk gevolgd, om in den Hemel weer met haar vereenigd te wezen. Maar de Heer had op aarde nog werk voor zijn dienstknecht en liet hem nog drie en veertig jaren bij zijn gemeente.

Behalve andere smartelijke verliezen trof hem in zijn ouderdom nog een zware slag door den dood van een zijner zonen, de meest begaafde van al

zijn kinderen, in wien hij sedert eenige jaren een bekwamen en ijverigen medehelper had.

Maar het ontbrak hem ook niet aan blijde en gelukkige dagen. Zijn verjaardag o. a. was reeds jang bij oud en jong een dank- en vreugdedag ge-

worden, waarop allen zich om het hardst beijverden om den goeden Papa een bewijs van hun liefde en eerbied te brengen. Vooral de kinderen deden dan hun best. Op zijn zeventigsten verjaardag hadden zij hem eenige mooie bloemkransen gegeven. In een brief, die bij allen de rondte moest doen, bedankte hij hen voor de eer hem hiermee bewezen. „Maar hebt ge ook wel bedacht,” zoo vroeg hij hun in dien brief, „dat een eer, die men weet niet te hebben verdiend, iemand slechts verootmoedigen moet? Indien mijn geringe diensten voor u van eenig nut zijn geweest, dan behoort de eer daarvan eenig en alleen aan God, die de hartelijke liefde voor u in mij gelegd, en mij tot hiertoe de kracht geschonken heeft, om, naar den wensch van mijn hart, uw wezenlijk geluk te bevorderen.” — Verder wenscht hij, dat zij allen mochten opgroeien tot onverwelkelijke bloemen in het Paradijs van God; en het bij hen tot die groote schenking mocht komen, namelijk de overgave van zichzelf aan den Heere Jezus, die uit liefde voor hen Zijn leven gegeven had aan het kruis. De brief was ondertekend: Uw u hartelijk liefhebbende Papa

JOHAN FREDERIK OBERLIN.

Dezelfde nederigheid en ootmoed toonde Oberlin bij de vele onderscheidingen die hem ten deel vielen; want zooals zich denken laat, werd zijn naam, als die van een der edelste menschen, wijd en zijd met eerbied genoemd.

Verscheidene hooggeplaatste personen, waaronder zelfs keizer Alexander van Rusland, gaven hem bewijzen van achting en genegenheid. Het koninklijk Landbouwkundig Genootschap schonk hem een gouden medaille voor wat hij voor de verbetering van den landbouw had gedaan. De commissaris van dat Genootschap, die dikwijls het Steendal bezocht had, zeide dienaangaande in zijn verslag: „Als gij een voorbeeld wilt zien van wat gedaan kan worden tot vooruitgang van den landbouw en tot het welzijn der menschheid, bestijgt dan een van de steilste toppen van het Vogezengebergte. Vrienden van den akkerbouw en van het heil der menschen, komt en ziet het Steendal!” En koning Lodewijk XVIII benoemde hem in 1819 tot ridder van het Legioen van eer, om *„een zoo uitstekende werkzaamheid in het predikambt te eeren, en om hem voor zijn diensten, Koning en Staat bewezen, een blijk van koninklijke waardeering te geven.”* Toen zijn vrienden hem hiermee gelukwenschten, zeide hij: „De koning heeft de genade gehad, mij de orde van het Legioen van eer te verleen. Maar waarmee heb ik haar verdiend? Wie zou in mijn geval niet hetzelfde, ja, misschien nog meer gedaan hebben?”

Eindelijk brak voor vader Oberlin de tijd der ruste aan. Hij had altijd een buitengewoon sterk gestel gehad, dat door aanhoudenden arbeid nog meer gehard was. Op zes en tachtig-jarigen leeftijd liep hij nog zoo recht als een kaars; maar zijn haar was sneeuw wit, en hij kon bijna niet meer

zien en hooren. „Ik ben tot niets meer te gebruiken,” zei hij wel eens tot zijn huisgenooten. „Ik zie niet meer en hoor niet meer, en kan me nauwelijks meer bewegen. Maar denk niet, mijn lieven, dat ik daarover morren zou. Neen, neen! De goede God is wijzer dan de oude Frits. Hij weet wel wanneer het tijd zal zijn hem tot Zich te roepen.”

Op een Zondag, 28 Mei 1826, kwam de eerste roepstem. Toen werd de beminde grijsaard plotseling ernstig ongesteld. Hij lag veel buiten kennis, en als hij bijkwam hoorde men hem herhaaldelijk bidden: „Heere Jezus, doe haastig den rustdag aanbreken! O, ik smeeek U, kom, en maak een einde aan mijn moeilijk leven! Maar Uw wil geschiede.” 's Woendags verloor hij het gebruik van zijn spraak, maar ook toen nog gaf hij allen, die hem omringden, zijn innige liefde voor hen door teekenen te kennen. Bijna dien ganschen nacht bracht hij bewusteloos door, en den volgenden morgen, 1 Juni, gebruikte hij zijn laatste krachten om zijn eerwaardig hoofd te ontblooten, waarna hij de reeds verstijfde handen vouwde en de oogen naar boven sloeg. Toen blonk zijn aangezicht als het aangezicht van een Engel. Zeker zag hij reeds den Hemel geopend, en den Heere Jezus aan de rechterhand Zijns Vaders, hem toeroepend: *Ja, Ik kom haastig*. Kort daarop sloot de moede pelgrim de oogen, om ze op te slaan in „het lieve Vaderland daarboven”, bij zijn Heer en Heiland, dien hij op aarde zoo trouw had gediend.

Onbeschrijfelijk was de droefheid en rouw van de arme Steendalers toen de sombere doods-klok hun verkondigde, dat hun vader, de goede, lieve Papa, die negen en vijftig jaren lang voor hen geleefd en gebeden had, van hen heengegaan was. En niet alleen in het gansche Steendal, maar ver daarbuiten treurde men over het verlies van den edelen menschenvriend.

Op 5 Juni had de begrafenis plaats. Behalve de drie duizend gemeenteleden was een onafzienbare schare uit alle standen, van elken leeftijd en geloofsbelijdenis, van heinde en ver gekomen om vader Oberlin naar zijn laatste rustplaats te begeleiden.

Te 12 uur werd de kist, die van een glazen deksel voorzien was, in den tuin vóór de pastorie neergezet, onder de schaduw van de boomen, die Oberlin's hand had geplant.

Onder het gelui van al de klokken van het dal trokken de saamgekomenen, naar de rij af, de kist voorbij, om den geliefden Papa nog eenmaal te zien. Eerst de familie, de naaste vrienden, de kerke-raad, de predikanten uit de naburige gemeenten, waaronder een paar Roomsche geestelijken, en het gemeentebestuur; toen de onderwijzers met de schoolkinderen, en daarna de verdere dalbewoners. Deze omgang duurde twee uren. Daarop werd er door een koor van jonge meisjes een lijkzang gezongen, en zette de stoet zich in beweging, naar het kerkhof van het dorp Fouday, een goed half uur van Waldbach gelegen.

Aan weerszijden van den weg stonden lange rijen van menschen, die niet tot den trein behoorden, meest Katholieken. Ook op het kerkhof hadden zich een menigte Katholieke vrouwen verzameld, allen in rouwgewaad. De lijkstoet zelf was zoo groot, dat, toen de vorsten reeds in de kerk te Fouday, waar de lijkdienst zou gehouden worden, aangekomen waren, de achtersten den pastorietaan van Waldbach nog niet verlaten hadden.

Toen de dienst geëindigd was, werd de kist door de ouderlingen uit de kerk naar het graf gedragen, dat zich op een kleine hoogte in het midden van het kerkhof bevond, en beschaduwd werd door den treurwilg, die op het graf van Oberlins zoon geplant was.

Op zijn graf werd een ijzeren kruis geplaatst, met zijn borstbeeld, en het opschrift: *Vader Oberlin*.

En op den eenvoudigen grafsteen staan de woorden:

Hier rust het stoffelijk gebeente van Johan Frederik Oberlin, Predikant der Gemeente Waldbach. Geboren 31 Aug. 1740. Gestorven 1 Juni 1826. Hij was 59 jaren lang de Vader van het Steendal.

Als randschrift leest men:

Die er velen rechtvaardigen, zullen blinken gelijk de sterren, altoos en eeuwiglijk.
